

BORSOD VÁRMEGYE RÁKÓCZI HAMVAINAK HAZAHOZATALÁNÁL

Adalékok az ünnepek viselettörténetéhez

GYULAI ÉVA

A miskolci Herman Ottó Múzeum történeti gyűjteménye különleges tárgyegyűttest őriz 1906 óta: a Rákóczi 1906-os kassai temetésén részt vevő Borsod vármegyei díszbandérium egy tagjának viseletét és hadi felszerelését. A tárgyi emlékekhez felkutatott fényképes és írásos dokumentumok – s némi képzőművészeti – megvilágításában kívánunk a „rontó idővel” többé-kevésbé dacoló, kopottas tárgyakba a három „emberöltő régiségben felragyogó” ünnep fényéből valamennyit visszalopni.

1986. október 29-én volt 80 éve, hogy II. Rákóczi Ferenc fejedelem, fia Rákóczi József, édesanyja Zrínyi Ilona és Rákóczi bujdosó társai: Bercsényi Miklós és Sibrik Miklós, valamint Thököly Imre hamvai hazakerültek szülőföldjükre száműzetésük színhelyéről, Törökországból. A földi maradványok hazahozatalát országos mozgalom szorgalmazta, melynek előfeltétele a hamvak törökországi felkutatása, majd a hazakerüléseket engedélyező 1904-ben keltezett királyi leirat volt. A bujdosók maradványainak kalandregénybe illő felkutatását *Thaly Kálmán*, a kuruc kor történetének „mindenesé” vállalta és teljesítette, aki a törökországi Rákóczi emlékekről és a fejedelem hamvainak felkutatásáról szóló könyvében számol be a kalandos vállalkozásról.¹

A kiegyezést követő, s a milleniumi ünnepségekben, politikai-kulturális mozgalmakban kiteljesedő múlt felé fordulás, a historizmusként ismert ideológia – mely egyben művészettörténeti fogalom is – felfokozott érdeklődést tanúsított a magyar múlt kitüntetett sorsfordulói – a honfoglalás, a kuruc korszak, a szabadságmozgalmak – iránt. Ennek a tudományos és társadalmi érdeklődésnek a fókuszában Rákóczi szabadságharcának állt, s így a fejedelem hamvai hazahozatalának igénye is végighúzódik a kiegyezést követő történeti korszak politikai életén. Ezt Zemplén vármegye szorgalmazza először hivatalosan az országgyűléshez írott feliratában, felszólítván a társ-törvényhatóságokat is a felirathoz való csatlakozásra, s még ugyanezen évben 52 törvényhatóság – köztük a borsodi is – állt támogatásával a kérelem mellé. „Kassa városa is kérelmezők sorába állt s hivatkozott arra, hogy a város történelme II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai nevével összeforrt, helyezték el tehát a megtérő hamvakat Kassa városába, a legmél- több helyre, a város magasztos székesegyházába.”²

A Zemplén vármegye elindította mozgalom fontos állomásához ért 1903-ban, a Rákóczi szabadságharc kétszázadik évfordulóján. Ekkor megszerezte megemlékezéseket tartottak. Miskolcon 1903. június 15-én volt nagyszabású Rákóczi-ünnepély a Korona Szálló nagytermében, ahol a Borsod-Miskolci Közművelődési Egyesület és „Miskolc város hazafias közönsége” Porcs János, a Múzeumi Egylet irodalmi szakosztálya elnöke és dr. Szentpáli István polgármester beszédeinek tapsolhatott.³ Ugyanebben az évben zarándokok keresték fel a Thaly által megtalált törökországi sírokat, s a meg-

1. *Thaly K.*, 1893.
2. Rákóczi emléklap, Kassa, 1906. 2.
3. Miskolczi Napló, 1903. június 16.

emlékezések koronájaként 1903. július 26-án kiállítás rendeztetett a Rákóczi fejedelemre és korára vonatkozó tárgyi és írásos emlékekből Kassán. A „Rákóczi ereklyekiállítás” a Borsod–Miskolci Múzeum is képviseltette magát „több érdekes régi fegyvernemével és hadi felszereléssel.”⁴

A kassai kiállítás megnyitásán Miskolcot dr. Szentpáli polgármester, Pállaghy Béla helyettes polgármester és Lukács Béla főkapitány, a Múzeumegyletet Petró József elnök és Hidvégi Benő királyi tanfelügyelő képviselte. A vármegye részéről Haller József tiszteletbeli főszolgabíró volt jelen.⁵ Az ereklyekiállítás a Borsod vármegyei Levéltárból „a Rákóczi felkelésre vonatkozó jegyzőkönyveket állították ki.”⁶

Nem kis részben a népszerű kassai kiállítás hatására – melyről a Századokban *Szendrei János*, Miskolc monográfusa, a kiállítás egyik szervezője jelentetett meg értékelő cikket⁷ – legközelebb Zilah városa fordul felirattal az országgyűléshez 1904. március 8-án a bujdosók hamvainak hazatérése ügyében, s az ebben a kérdésben évek óta tartó éles parlamenti harcnak ugyanezen év április 11-én szakad vége. A századelő feszült politikai-kormányzati válságában a népmozgalom végre elérte, hogy a király engedélyezze Rákóczi hamvainak hazakerülését. E tény Borsod vármegye közönsége – dr. Tarnay Gyula alispán aláírásával – hódoló felirat megfogalmazásával válaszolta meg 1904. június 14-én.⁸ A királyi engedély nyomán 1904-ben küldöttség indult Törökországba a sírokat feltárandó és a hazaszállítást előkészítendő. 1906 tavaszán bizottság alakult az ünnepélyes fogadtatásra, mely a fő ünnepeket Budapestre és Kassára tervezte, mivel a hamvak végső nyughelyéül a kassai dóm, illetve Thököly földi maradványainak a késmárki evangélikus templom jelöltetett ki.

Az országos ünnepegeken kívül a helyi megmozdulások mértékét elsősorban az szabta meg, hogy a hamvakat szállító vonat milyen útvonalon halad az országban. Mivel Kassa felé Borsod vármegyén keresztül vezet a vasútvonal, várható volt, hogy a vonat Miskolcon is megállva a város és a megye közönsége lehetőséget kap az ünneplés és a hódolat kifejezésére. A Miskolci Napló 1906. szeptember 30-án értesíti olvasóit először arról, hogy Wekerle Sándor miniszterelnök hivatalosan értesítette dr. Tarnay alispánt arról, hogy a Rákóczi és a bujdosók hamvait szállító vonat október 28-án éjjel Kassára menet Miskolcon is megáll.⁹

A közvetlen előkészületekre csak a hivatalos értesítés után kerülhetett sor a pontos időpont ismeretében, így négy hét állt a vármegye és a város politikai vezetésének rendelkezésére ahhoz, hogy méltó módon vegyenek részt közvetlenül is az ország ünnepében.

Wekerle miniszterelnök bejelentése sok jel szerint váratlanul érte Borsod vármegye vezetőit. A vármegye és székvárosa közönségét fontos politikai kérdés foglalkoztatta ezekben a napokban: a régóta betöltetlen főispáni szék újbóli elfoglalása, az új főispán személye. Az országos és helyi kormányzati válság ügyei mellett egy társadalmi-kulturális esemény is élen érdeklődést keltett a borsod-miskolci társadalomban: a Miskolcon felállítandó Szemere Bertalan szobor közeljövőre tervezett avatási ünnepe. Hogy a Rákóczi ünnepség helyi eseményére mennyire nem számítottak előre, jelzi, hogy a szobor leleplezését eredetileg október 21-re, majd október 28-ra tervezték és csak a miniszterelnöki bejelentés után tették a szoboravatást november 3-ra, hogy a két ünnepi eseményben zavar ne keletkezzék.¹⁰

4. Ellenzék, 1903. június 23.

5. Borsodmegyei Lapok, 1903. július 27.; Miskolci Napló, 1903. július 27.

6. Ellenzék, 1903. június 23.

7. *Szendrei J.*, (Századok) 1904.

8. Miskolci Napló, 1904. június 15.

9. Miskolci Napló, 1906. szeptember 30.

10. Miskolci Napló, 1906. október 4.

1. kép. A Rákóczi-torony az Ávas-hegy tetején. Egykorú képeslapról készült reprodukció, készítette: Fejér Ernő. A miskolc-diósgyőri Petőfi Sándor Könyvtár Helytörténeti Gyűjteménye Fotótára, 117. sz. (A fotók és a reprodukciók Kulcsár Géza felvételei)

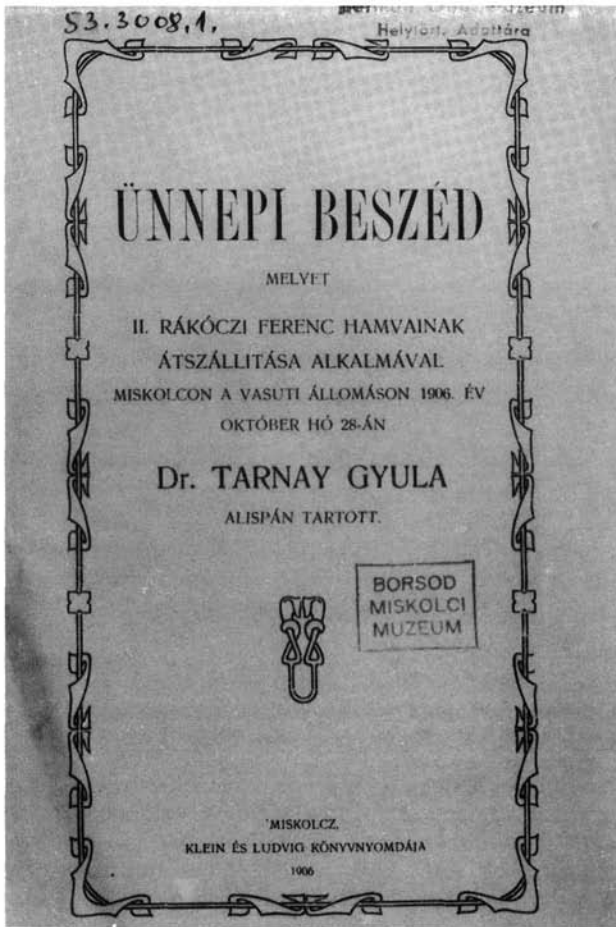
Alig több mint három héttel a Rákóczi ünnepek előtt került sor az első érdemi döntések meghozatalára a hamvak fogadtatása ügyében, 1906. október 4-én Borsod vármegye törvényhatósági bizottsága rendkívüli közgyűlésén. A jegyzőkönyvből kiderül, hogy az ünnepek költségeit a vármegye viseli, s hogy az alispán felterjesztésére az országos rendező bizottsággal sikerült Borsodot is a „Rákóczi-vármegyék” sorába felvételni.¹¹ Ezzel együtt közölték, hogy az ünnepség sikeres lefolytatására emlékbizottság alakult, valamint az ünnep fényét emelendő, a Rákóczi-vármegyei státusznak megfelelően díszbandérium kiállítását – mégpedig a Bercsényi huszárokat – határozta el a közgyűlés.

Ezzel egyidőben az emlékbizottság tagjainak névsorát is bejelentették, jelezve, hogy az idő rövidege gyors és határozott intézkedéseket követel. A hirtelen meglódult készülődés sem tette azonban az ünnep szervezőit meggondolatlaná, amit az emlékbizottság társadalmi összetétele is bizonyít. A Borsodvármegye Hivatalos Lapjában közölt névsor¹² tartalmazta 123 névből 46-ot (37%) megtalálunk az év legtöbb adót fizető polgárainak lajstromában is,¹³ vagyis az emlékbizottság minden harmadik tagja a virilisták közül került ki. További vizsgálódás után kitűnik, hogy a virilisták első 50 tagja közül 22-en szerepelnek az emlékbizottságban (44%), a második ötvenből már csak 15-en (30%), míg a harmadik ötvenből 9 virilista szerepel a bizottságban (18%). A százalékos megoszlás mutatja a bizottsági tagok gazdasági súlyát, azt, hogy a vagyon nagysága szinte biztos jogosítványt adott az emlékbizottsághoz. Nagy részük természetesen

11. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, 765 kgy/12350.

12. Borsodvármegye Hivatalos Lapja, 1906. október 11.

13. Borsodvármegye Hivatalos Lapja, 1906. október 18.

2. kép. Dr. Tarnay Gyula alispán beszédének címlapja
Herman Ottó Múzeum ltsz.: HTD 53.3008.1.

csak nevét adta az ünnep megrendezéséhez, hiszen a bizottságnak az összes vármegyei tisztviselő is automatikusan tagja lett.

A díszbandérium azonban már nem ilyen névleges testület volt, hiszen tagjai konkrét tevékenységet vállaltak.

Az október 4-i törvényhatósági közgyűlés határozatai tudatosították a vármegye közönségében, hogy az ünnepek két részre különülnek el: a vonat miskolci fogadására és a kassai ünnepségen való részvételre. Az előbbin a vármegye saját közönsége előtt, az utóbbin ország-világ szemében igazolhatta a „Rákóczi vármegye” kitüntető cím jogosságát.

Az ünnepség előtti utolsó rendkívüli törvényhatósági bizottsági közgyűlésen, október 25-én, határozatot hoztak arról, hogy a miniszterelnök által október 15-én kinevezett főispán, Kubik Béla országgyűlési képviselő beiktatását november 5-én tartják meg. Mivel mind a budapesti, mind a kassai menetben a vármegyei küldöttségeket a főispánok vezetik, a közgyűlésen az alispáni jelentés felkéri az installáció előtt álló főis-

3. kép. Fénykép a kassai menetről, elől a Bercsényi huszárok,
Szamossy Ferencz – Kassa felvétele, Herman Ottó Múzeum ltsz.: HTD 75.30.1.18.

4. kép. Amatőr felvétel a Bercsényi huszárok kassai felvonulásáról
Herman Ottó Múzeum ltsz.: HTD 75.30.1.11.

5. kép. Illusztrációk Nagy Géza–Nemes Mihály: *A magyar viseletek története* Budapest, 1900. című díszalbumának XXX. tábla 6. képe és XXXI. tábla 2. képe nyomán, rajzolta: Kiss László

pánt, hogy álljon a vármegyei delegáció élére.¹⁴ Itt hangzik el utoljára hivatalosan a Rákóczi-ünnepségsorozat programja, s az hogy Borsod – elfogadtatván mint Rákóczi vármegye – az országos küldöttségbe kettő helyett öt főt delegálhat, mégpedig: Kubik Béla kinevezett főispánt, dr. Tarnay Gyula alispánt, dr. Szentpáli István polgármestert, báró Vay Elemér volt főispánt és Ragályi Béla volt országgyűlési képviselőt.

Az öt fős delegációnak Orsovára történő elutazása október 26-án – Rákóczi hamvait Budapestre, majd Kassára kísérendő – indította el a kassai domban véget érő ünnepségsorozatot.¹⁵ A budapesti ünnepségen október 28-án Borsod 100 tagú küldöttséggel vett részt, a hamvakat szállító menetben Kubik Béla díszmagyaros alakját többek között Vadnay Tibor főjegyző, Gálffy Ignác kereskedelmi iskola igazgató, Bottlik József főszolgabíró követték a Bazilikáig, ahonnan visszafordulván a borsodiak vonattal tértek Miskolcra vissza, hogy a helyi ünnepségen részt vehessenek.

A koporsókat szállító vonat este indult a keleti indóházról Kassa felé, s Hatvan, Vámosgyörk, Füzesabony érintésével az előre meghatározott időpont (1906. október

14. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár L.IV/803/a 36.

15. Miskolczi Napló, 1906. október 26.

6. kép. Bercsényi huszár 1906-ban – korabeli fénykép, Dunky fivérek – Miskolc felvétele

Herman Ottó Múzeum ltsz.:
85.2.1. Meszléry Zoltánné ajándéka

7. kép. Süveg, hossza: 490 mm, szélessége: 322 mm

28. éjjel 11 óra 21 perc) után robogott be a miskolci pályaudvarra. Miskolc és a vármege már reggel óta a készülődés lázában égett. Alig esteledett be, először az Avason a Horváth-tetőn felállított Rákóczi tornyot világították ki több száz méccsel (1. kép), majd az Avas többi pontján is fellobbantak az örömtüzek. Este 8 órára már az egész város fényárban úszott, az üzletek kirakatai is ünnepi díszet mutattak. 9 óra felé mozsárlövések jelezték az ünnepség kezdetét. Az ünneplő közönség a Városháza udvarán gyülekezett, a megye községeinek képviselői a Megyeháza előtt álltak fel saját címeres zászlaik alatt. A 15 000 főre duzzadt tömeg élére a különböző felekezetek papjai álltak, utánuk dr. Vadnay Tibor megyei főjegyző és dr. Nagy Ferenc városi főjegyző vezetésével a megyei törvényhatóság és a városi képviselőtestület küldöttségei következtek, majd a községek képviselői, az egyletek, testületek, vállalatok küldöttségei. A menetet Radics Lajos hazafias nótákat játszó cigányzenekara zárta.¹⁶

Miközben a város összes harangja zúgott, a menet 10 óra után ért a Tiszai pályaudvarhoz, melynek peronján tribünt állítottak fel. A vonat érkezését taracklövések jelezték, az avasi Rákóczi toronyban pedig káprázatos tűzijáték. Az ünneplők kalaplevéve fogadták a szerelvényt, majd az összes megyei dalárdák összesített kórusa a diósgyőri és ózdi vasgyári zenekar kíséretében rázendített a Himnuszra. A hamvakat szállító vasúti kocsijának ajtaja feltárván láthatóvá vált a hét koporsó, villannyal megvilágítva, középen a fejedelemé. Az emelvényre lépő Tarnay alispán – később nyomtatásban is megjelenő

16. Miskolczi Napló, 1906. október 30.

(2. kép) – beszédében köszöntötte a hazatérő bujdosókat: „Vármegyém népei!” Bercsényi hős huszárainak ivadékai! Ne feledd ünnepséged közben, hogy e szent hamvak iránt való hála és kegyelet kérdése téged közelebbről érdekel, mert a te szűkebb kis hazád, a nagy fejedelem és bujdosó társainak dicső emlékével a legszorosabban összeforrt . . .”¹⁷ A beszédre rázúgó viharos éljenzés után Blazsejovszky Ferenc apátplébános beszentelte a hamvakat, majd Thuróczy Pál ózdi evangélikus esperes imát tartott, mely után a vasúti kocsiját bezárták és a vonat lassan megindult Kassa felé.¹⁸

Az ünnepségsorozat legfényesebb eseményén, a bujdosók hamvainak kassai dóm-ban való elhelyezésén az ünnepi menet leglátványosabb része a Rákóczi vármegyék egyesített díszbandériumának felvonulása volt (3. és 4. kép). Ebben a legtöbb taggal Zemplén – 46 fő – és Borsod – 35 fő – vett részt. A borsodiak bandériumának tagjait már az október 4-i törvényhatósági közgyűlés kijelölte, szervezésére Melczer Géza kamarás országgyűlési képviselő és Posztóczky Iván kérettek föl. A huszárcsapat névsorát minden helyi orgánum közölte: Batta Antal, Bolvári Andor, Beniczky Aladár, Bottlik István, Bónis Sándor, Demeter Ernő, Dobozy Dániel, Elek Árpád, Gróber Károly, Görgey László, Geőcze Bertalan, Hosszufalussy Lajos, gróf Haller Pál, Kérészi Barna, Lossonczy István, Melczer Géza, Melczer László, Mocsáry Lajos, Miklós Elemér, Nikkel József, Orczy Zoltán, gróf Péchy Kálmán, Prónay Endre, Posztóczky Iván, Répászky Béla, Stein Rezső, Szentimrey József, Szepessy Orbán, Szomjas Aladár, Vidats János, Várnay Bertalan és két trombitás.

A díszbandérium a középkorból ismert hadszervezetnek, a banderialis hadseregnek késői utóda, amely a historizmus korszakában már csak külsőségeiben élt és támadt fel, mintegy élő díszletét szolgáltatva a kor történeti jellegű ünnepeinek. A milleniumi rendezvénysorozat kiállítására és díszbandériumai ebben a tekintetben is mintául szolgáltak, így *Szendrei Jánost* a milleniumra megjelenő nagy hadtudományi munka¹⁹ szerzőjét, a milleniumi kiállítás hadtörténeti csoportja rendezőjét, a kassai Rákóczi ereklyekiállítás szervezőjét kérték fel a budapesti díszbandérium ruháinak megtervezésére, akinek ebben a munkában segítségére volt Nemes Mihály történeti festőművész, a nagy viselettörténeti monográfia²⁰ illusztrátora. Az általuk tervezett és rendezett díszbandérium kísérté budapesti útján a fejedelmet a Bazilikáig, felravatalozása színhelyéig.²¹ Természetes volt, hogy a kassai ünnep pompáját is a jelmezekbe öltöztetett lovas díszmenetek emelhetik leginkább. Az ország vármegyéi különböző népies és egyenruhákba bújtatott csapatokkal jelentek meg Kassán, a Rákóczi vármegyékként megnevezett törvényhatóságok pedig díszbandérium kiállítására kaptak jogot.

A témára vonatkozó dokumentáció szegényes volta miatt, s mert a kapcsolódó levéltári vármegyei iratanyagunk sem sikerült nyomára akadni, nem kevés feltételezésre vagyunk utalva, ha azt kutatjuk, milyen források alapján készült a borsodi díszbandérium felszerelése.

Már az sem egyértelmű, miért éppen a Bercsényi huszárokra esett a rendező szervek választása, hiszen kézenfekvőbbnek tűnt volna, ha a fejedelmet utolsó útjára híres testőrségének a palotás ezrednek korhű öltözékében kísérik, s nem a vele együtt halottaiban hazatért főgenerálisa, Bercsényi ezredének egyenruhájában. A választ abban az újságokban közölt hírből lelhetjük meg, mely szerint Vadnay Tibor főjegyző az 1906. október 6-i közgyűlésen tett javaslatában azért áll ki a Bercsényi huszárok felszerelése

17. Ünnepi beszéd, melyet II. Rákóczi Ferenc hamvainak átszállítása alkalmával Miskolcon a vasúti állomáson 1906. október hó 28-án dr. Tarnay Gyula tartott. Miskolc, 1906.

18. Miskolczi Napló, 1906. október 30.

19. *Szendrei J.*, 1896.

20. *Nagy G.*, 1900.

21. Budapest, 30. évf. 1906. 299. sz. 8.

mellett, mert „Borsodmegye állította ki a Bercsényi zöld huszár ezredet”.²² A főjegyző valószínűleg arra a Rákóczi korabeli forrásra gondolt ekkor, amelyre *Szendrei János* Miskolc monográfiájának 1904-ben megjelent II. kötetében utalt, ezt írva: a városra nehezéd „temérdek anyagi áldozaton felül (1705) április 29-én Bercsényi Miklós tábornoktól parancslevél érkezett, hogy minden tíz porta után egy újabb jól felfegyverzett és ruházott hajdú állítassék, úgy hogy ezen kivetési alapon Borsod, Heves, Gömör, Torna és Szepes vármegyék együttesen egy újabb lovas és gyalog ezredet állítsanak ki.”²³ A Miskolc monográfia ezen túl is több helyen idézi azokat a borsodi és miskolci katonákat, akik a kurucok oldalán harcoltak, sőt, az Oklevéltár, a monográfia III. kötete több más, a Rákóczi szabadságharcban részt vevő borsodiakról szóló forrás mellett közöl egy névsort, amely egy 1706. augusztus 31-én kelt összeírást tartalmaz, ez a „Personalis Insurrectiokor való, mikor Szolnok felé kellett a németek eleiben menni, Generális Bercsényi úr táborába”.²⁴ Ez a lajstrom miskolci gyalogosok nevét tartalmazza. A Miskolc monográfián kívül a kortársaknak rendelkezésére állhatott Simon János levéltáros kutatásainak eredménye is, amely éppen az ünnepek idejére jelent meg „II. Rákóczi Ferenc és Borsodvármegye” címen, s melyben szintén találunk eredeti forrásközléseket a borsodiaknak a kuruc szabadságharcban vitt szerepére vonatkozóan.²⁵

Ezek alapján joggal tekinthették magukat Bercsényi huszárai utódainak a borsodi nemes és polgár ifjak.

A Bercsényi huszárok ruhái és hadfelszerelése tervezése körülményeit illetően is csak következtetésekre hagyatkozhatunk. Ehhez a munkához a következő források álltak a kor emberének rendelkezésére: a tárgyakban megjelenő közvetlen, eredeti források és a kor viselettörténeti feldolgozásai.

Eredeti forrásoknak tekinthetjük az 1903-as Rákóczi ereklyekiállításon, valamint múzeumokban fellelt egykorú ábrázolásokat és tárgyi emlékeket, valamint azokat a Rákóczi korabeli ruhákat, amelyekről a Miskolczi Napló kis hírből számol be 1906. október 19-én: „A rendező bizottság egyik tagjának felkérése folytán, ma Szelényi Lajos helybeli nyomdatulajdonos több eredeti Rákóczi korabeli díszruhát mutatott be a rendezőségnek, melyeket metzenzéfi rokonaitól szerzett be. A ruhák igen szépek és a bizottság tetszését megnyerték.”

A rövid tudósítás arra enged következtetni, hogy a bemutatott díszruhák mintául szolgálhattak a tervezendő bandériumi egyenruhához.

A közvetlen tárgyi és képi forrásokon túl azonban a kor embere inkább a rendelkezésre álló történeti munkákra támaszkodhatott egy hasonló feladat során. A legkézenfekvőbbnek *Nagy Géza* és *Nemes Mihály* 1900-ban megjelent díszkiadású viselettörténeti monográfiája tűnhetett, melynek számos színes olajnyomatos ábrája közül – melyek a Rákóczi kor viseletét illusztrálják – kettő színében és összeállításában is nagyon emlékeztet a múzeumban őrzött viseletre²⁶ (5. kép). Bizonyos részletkérdésekben *Szendrei János*nak a viseletképekről szóló könyve is segítséget nyújthatott,²⁷ sőt, Miskolc történetének szerzője, a budapesti díszbandérium tervezője személyesen is adhatta a borsodiaknak segítséget.

A helyi lapok már két héttel az ünnep előtt közzétették a Bercsényi huszárok felszerelésének pontos listáját: „sárga csizma, király vörös nadrág, sárga salavári, zöld dolmány sárga zsinórzattal, farkasbőr kacagány, farkasbőr kalpag, a vármegye czimerével és

22. Miskolczi Napló, 1906. október 6.

23. *Szendrei J.*, 1904. 324.

24. *Szendrei J.*, 1890. 424–430.

25. *Simon J.*, 1906.

26. *Nagy G.*, XXX. tábla 6. kép és XXXI. tábla 2. kép.

27. *Szendrei J.*, 1892.

szárnyal, kuruc fringia, továbbá a Rákóczi színekkel feldíszített zászlós kopja, zöld zsabrák (lófelszerelés), csótáros kantár és magyar nyeregszerszám”.²⁸

A díszruha korabeli leírása mellett a Bercsényi huszár öltözékének rekonstrukciójában és a múzeumban őrzött darabok azonosításában segítségünkre van egy 1985-ben gyűjteményünkbe került eredeti fotó 1906-ból, korabeli passpartout-val és aranyozott fakerettel – Dunky fivérek felvétele, Miskolc – amely egy lovon ülő Bercsényi huszárt ábrázol²⁹ (6. kép). A férfi fején farkasbőrös kuruc süveg van tollas forgóval, melyet Borsod vármegye címerét mintázó rézlemez-domborítás erősít a süveghez (7. kép). A süveg felismerhető állapotban ma is megtalálható a Herman Ottó Múzeum történeti gyűjteményében a farkasbőr és tollfogó nélkül (ltsz.: 53.1371.6.). Színe zöld, formája a hagyományos kuruc csúcsos (viselve lehajló) kalpag. A fotón a huszár bal vállára vetett farkasbőrös kacagányt visel, mely nem maradt fenn napjainkig a tárgyak között. Öltözékének további darabjaiként zsinóros dolmány és nadrág ismerhető fel a fényképen, melyek a következő műtárgyakkal azonosíthatók: zöld színű posztóból készült sárga zsinóros dolmány és piros posztó csizmanadrág (ltsz.: 53.1371.4. és 53.1371.5.) (8. kép). Az egykorú fényképen a rövid dolmány eltakarja azt a jellegzetesen XVII–XVIII. századi ruhadarabot, amely a kuruc korban igen népszerű volt,³⁰ s mind a Bercsényi huszárok viseletének említett 1906-os lajstroma, mind a múzeumi gyűjtemény megőrizte számunkra: a salavárit vagy nadrágvédőt. A múzeumi darab piros posztóból készült rövid nadrágféle, melyet a nadrágra húzva viseltek (ltsz.: 53.1371.3.2.). A fényképen rövid szárú csizmát ismerünk fel, mely a sárga szattyánbőrönből készült műtárggyal azonos (ltsz.: 53.1371.7.1–2.) (9. kép).

A huszár hadifelszereléséhez tartozik a rézveretes famarkolatú enyhe ívben hajló pengéjű szablya, melynek üreges fahüvelyét fekete viaszos vászonnal borították és csilagdiszes rézlemezéből készült veretekkel látták el (10. kép). Kardszíja barna bőr. A markolat alatt a penge jelzése:

1.CS/39 SKOLEK

(ltsz.: 53.1371.2.1–2.). A fényképen a huszár baljában zászlós kopját tart, mely a múzeumban őrzött piros-kék hadilobogós vashegyű kopjával azonos (ltsz.: 53.1371.1.) (11. kép).

A fotón jól felismerhető a ló felszerelése is. A nyeregtakaró két-két sarka karéjos, illetve csúcsban végződik, egyik hegyesszögű csúcsába Borsod vármegye rézveretes címerét erősítették fel. A tárgy zöld posztóból készült, s viszonylag épen őrződött meg az évtizedek folyamán (ltsz.: 53.1370.2.). Jó állapotú fotón nem látható sárga bőrből – nagy hozzáértéssel és gondnal készült – nyereg is (ltsz.: 53.1370.3.). A fényképen jól kivehető szügyellő és lószerszámok eredeti darabjait vörös bőrből varrták, sárgaréz csillagokkal és karikákból álló lánccal díszítették (ltsz.: 53.1370.10–11–12.). Sárgaréz a kengyel is (ltsz.: 53.1370.15.1–2.).

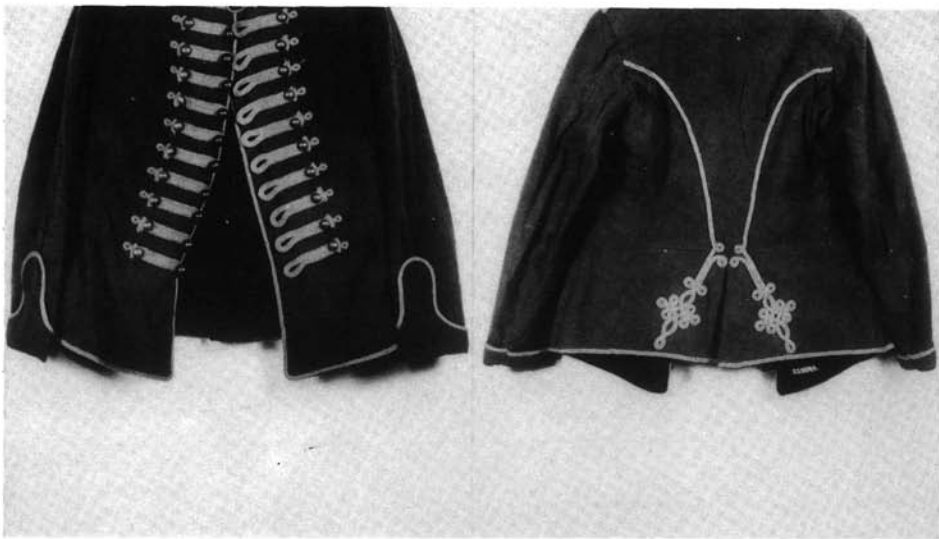
A felszerelésből csak a tarsolyt hiányolhatjuk, ez sem a fényképen, sem a korabeli leírásban, sem a műtárgyak között nem szerepel.

Ha a történeti műtárgyak készítésének, használatának körülményeit, történetét s a bennük megtestesülő társadalmi viszonyokat vizsgáljuk, a történeti muzeológia egyik legfontosabb feladatának teszünk eleget. A Rákóczit és bujdosó társait kísérő díszbandérium viseletgyűjtése azonban nemcsak készítésének és használatának korát, társadalmi-politikai viszonyait, művelődéstörténeti jegyeit viseli magán, hanem – lévén egy előző kor katonai viseletének felidézője – a kuruc kor világát is tárgyasítja. Ezért nem

28. Miskolczi Napló, 1906. október 21.

29. Ltsz.: 85. 2. Meszléry Zoltánné ajándéka.

30. Nagy G., 163.

8. kép. Dolmány, hossza: 670 mm

érdektelen azt kutatni, ez az ünnepi viselet mennyiben autentikus, mennyit őrzött meg a történeti kor eredeti ruházatából.

A Rákóczi szabadságharc a társadalmi-politikai mozgalmakban jelentkező novumok mellett a hadszervezetben és hadellátásban is nem kevés újdonságot hozott magával. A hadsereg egyenruhával való felszerelése a kuruc szabadságharc kezdetétől kezdve a hadvezetés fontos feladata volt. A kuruc seregnél azonban „sem az egyenruha sem a felszerelés terén teljes egységességet nem lehetett elérni, ezért Rákóczi megelégedett azzal, hogy legalább a fegyvernemeket és ezredeket egymástól megkülönböztető ruhába öltöztesse, ami egészében véve sikerült is”.³¹

A hadsereg ruházatának megtervezésénél – ellentétben korunkkal – az „akkori kor kívánalmainak megfelelően nem a célszerűség volt a mérvadó, hanem az, hogy az ezredek minél díszesebben, tarkábban öltözzenek”.³² A fejedelem személyes ügyének és feladatának tekintette a hadfelszerelés és ruházat megtervezésében való részvételt, s ebben a pompakedvelő, művészszerető és -ismerő barokk főúr motívumai vezérelték.³³ A pompakedvelés nem csupán a fejedelem egyéni kedvtelése volt, ennek politikai célját sem lehet nem észrevenni. „A pompa és a fényűzés . . . volt hivatva a tömeg előtt érzékeltetni azt a magaslatot, amelyen az uralkodó állott. A legjobb alkalmat hozzá az ünnepségek, nagy felvonulások, követek, előkelő vendégek fogadása nyújtották . . . A fejedelem maga is festegetett, s a gondossága, amint a felvonulásoknál az egyes színes ruházatú csoportokat szétosztotta, méltó lett volna még egy barokk festőhöz is.”³⁴

A fejedelemen kívül udvarában, környezetében a politikai és katonai vezetőszerpet vivő főnemesség nem egy tagját hozzá hasonlóan a barokk csillogás, pompa, a szí-

31. Thaly K., 1880/2. 764.; Markó Á., 1934. 134.

32. Markó Á., 1934. Rákóczi Eml. 336.

33. Szekfű Gy., 1935. 286.

34. Mályusz E., 1934. 45–46.

9. kép. Csizma, magassága: 438 mm

nek tobzódása iránti fogékonyság jellemezte. Bizonyítja ezt *Thaly Kálmán*nak *Bercsényi ungvári várpalotája fényűző berendezéséről* szóló *plastikus leírása* is.³⁵

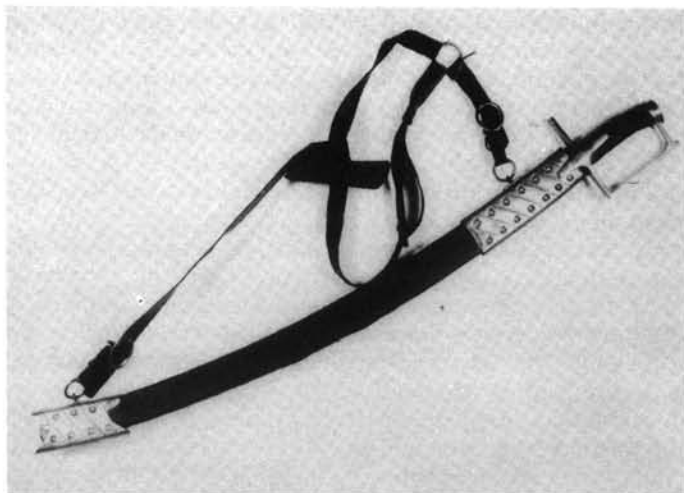
A kuruc mozgalom vezetőinek *pompakedvelése* nemcsak tárgyi környezetükben, valamint a *regimentek egységes, rendkívüli színes egyenruházattal való ellátásában* mutatkozott meg, hanem abban is, hogy a – *hadi állapotok ellenére* – saját öltözködésükre is nagy gondot fordítottak. *Rákóczi sűrűn csináltatott pompásabbnál pompásabb színes ruhákat, a gombok formája, anyaga és más apróságoknak tűnő részlet sem kerülve el a figyelmét.*³⁶ *Rákóczi egyik generálisának, Berthóti Ferenc kassai vicegenerálisnak fennmaradt hagyatéki leltárában 9 rendbeli „fényes, finom kelméből készült, ezüsttel, arannyal kihímzett, aranyozott, filigrán mívű, drágaköves gombokkal ékeskedő teljes magyar díszöltözetet” jegyeztek fel.*³⁷ Az öltözetek, illetve a hagyatékban talált végben álló szövetek színei a következők voltak: *francia-kék, rózsaszínű, világos kék, meggy szín, testszín-skarlát, hamuszín, szegfűszín, karmazsinszín, pázsitszínű, barackvirágszínű, setitebb hamuszín, gyöngyszín, zöld, vörös, kék, sárga.* A generális nyolc különböző színű mentéjét róka- és hiúz mál bélelte. A kor viseletének igen nagy szerepet vitt az *állatprém alkalmazása*, amit az is bizonyít, hogy *Berthóti generális hagyatékában az állatprémes ruhákon és süvegeken kívül 4 egész róka (prém), 5 egész hiúz, 3 vidrabőr, 2 farkasbőr, 4 rókahát és 14 rókafej lett följegyezve.*³⁸ *Kitűnik, hogy a generális hagyatékában fennmaradt viseletek nem uniformisok, a kuruc hadszervezet-*

35. *Thaly K.*, 1887. III. kötet 219.

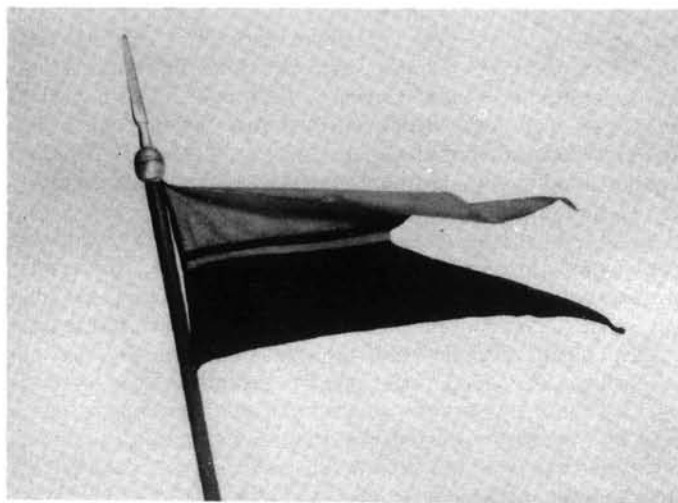
36. *Thaly K.*, 1880/2. 755.

37. *Thaly K.*, 1896. 159.

38. *Thaly K.*, 1896. 157.

10. kép. Szablya, hossza: 890 mm

11. kép. Zászlós kopja, hossza: 2075 mm

ben a tábornokoknak nem volt egyenruhájuk, ellentétben a hadsereg különböző ezredeinek tisztjeivel és katonáival.

A katonák egyenruháját biztosítandó a „hadellátó apparátusban . . . a hadsereg fegyverzetét és egyenruházatát biztosító comissariusok” látták el a hadfelszerelés e kulcsfontosságú feladatát.³⁹ Ezek egyike Lónyay Ferenc hadbiztos volt, az egyenruha-készítés és -ellátás felelőse, akinek irataiban nem kevés adatot találhatunk a kuruc sereg

39. *Bánkúti I.*, 1980. 179.

egyenruhájának minőségét és színeit illetően. Lónyaynak egy 1705. január 28-án keltezett, a haditanácshoz intézett beadványában azon kérdésére, hogy három felállítandó reguláris ezrednek „micsodás színű köntössük legyen és micsodás hosszúságú”. A haditanács a következőket határozza: „Megértvén Kegyelmes Urunk parancsolatját, edgyik világoskék, a másik sötétkék, a harmadiknak zöld posztóból álló dolmánya, a nadrágja veres vagy kék lehet, a hosszúsága a ’mint a’ hivelkével eléri.”⁴⁰ A felsorolt színek a legnépszerűbb koloritjai voltak a kuruc hadnak, a piros és kék szín (Rákóczi színei) mellett a zöld is, mely utóbbit csak felsőruhának használtak, nadrágnak soha.⁴¹

Ha azt kívánjuk megállapítani, hogy a „Bercsényi huszárok” a valóságban milyen színű öltözetet viseltek, a ruházati hadbiztos iratai adhatják meg a választ. Valószínűleg 1706-ból való az a Lónyay-féle irat, amelyben a kapitányokról megnevezett ezredek neve mellett feltüntették az egyenruha színét is. Az 57 ezred közül csak öt mellett van zöld (a többi kék és vörös, illetve 8 alkalommal fehér, 8 ezrednél nincs jelezve). Nincs jelölve Lóczy (Endre/András) ezredénél sem, pedig róla tudjuk, hogy egy olyan gyalogezrednek volt ezredskapitánya, amely Bercsényi mellett, annak palotás (testőr) ezredét felváltva, teljesített szolgálatot a főgenerális udvartartásában, átveve a palotás ezred szerepét ünnepélyes alkalmakkor is. Ez a gyalogezred zöld dolmányos, vörös nadrágos, fehér zsinóros új egyenruhát kapott 1706 tavaszán.⁴² Ezzel a hajdúszázaddal emelte nyitrai udvarának fényét Bercsényi, s ezek látták el a díszőrségi szolgálatot Nagyszombatban is a mediátorokkal folytatott diplomáciai tárgyalásokon.⁴³

Bercsényi Miklós a szabadságharc kezdetén több önálló ezrednek volt tulajdonosa, ezek közül három lovas ezred volt. Két lovas ezredének vezénylő ezredesei Géczy Gábor és (Győri) Nagy János ezredes kapitányok voltak.⁴⁴ Mindkettejük ezrede az említett kimutatás szerint zöld dolmányt viselt, a harmadik – Réthey György – kéket.⁴⁵

Ha a viselet egyik legjellegzetesebb alkotóelemét, a színt tekintjük, amely a hadviselésben fontos megkülönböztető szerepet is játszik, a források tükrében a borsodiak 1906-os díszbandériuma joggal tekinthette magát Bercsényi zöld dolmányos (piros nadrágos) kurucai utódjának.

A viselet másik fontos összetevője, a ruházat darabjai és azok szabása esetén már sokkal könnyebb a díszöltözetet és annak előképét összevetni, hiszen a kuruc kor ebben sokkal egyöntetűbb volt, mint a színek használatában. Bár a fegyvernemek, a rangfokozat és társadalmi pozíció szerint is módosul az öltözet a kuruc hadseregben, általában elmondhatjuk, hogy „a ruházat daliás, magyar szabású és zsinóros. A főbb tisztek drága, tollas forgókat, aranyozott ezüstláncos, gombos mentéket, párdúcboróket, az alsóbb tisztek pedig – sőt, egész ezredek is – farkasbőr-kacagányokat, sárga-piros csizmákat hordtak. A sűrű zsinórzatú, övig érő kurta dolmánykákat a kuruc hadak hozták divatba.”⁴⁶ Ez a leírás illik a borsodi bandérium öltözetére is, s a kuruc korból való egykorú ábrázolások is ezt a képet erősítik.

A Rákóczi temetésén résztvevő Bercsényi huszár és lovas további felszerelési darabjai is megfelelnek a kuruc kor hasonló eszközeinek. A kardhoz teljesen hasonlót találunk a hadtörténeti monográfia kuruc szablyákat illusztráló ábráin.⁴⁷ Borsodban a vármegyei hajdúk is ezt a kuruc típusú szablyát – fringiát – viselték, sőt, Borsod vármegye

40. *Bánkúti I.*, 1976. 158–159.

41. *Thaly K.*, 1880/2. 766.; *Nagy G.*, 158.

42. *Thaly K.*, 1887. III. kötet 672.

43. *Thaly K.*, 1887. III. kötet 454.

44. *Thaly K.*, 1887. III. kötet 301.

45. *Bánkúti I.*, 1976. 49.

46. *Thaly K.*, 1888. 16.

47. *Liptai E.*, 1985. I. kötet 269., 290. és 296. képek.

1896-ban a budapesti milleniumi ünnepekre kiállított díszbandériumának is hasonló kardja volt.

A lobogós kopja mint szálfegyver népszerűsége a kuruc korra már jelentősen csökkent, bár a szabadságharc első éveiben még használatban volt, de 1707 után mindinkább „kiszorult a használatból, s a szurony lép a helyébe”.⁴⁸ Lónyay commissariusnak egy 1705. július 20-án Dobszán kelt kimutatása és elszámolása még említi a pikát (kopját) és a hozzá való zászlót: „Pikákat vörös fenyőfából praeparáltattam . . . bagaziát és gyólcsoot is a pikákra”.⁴⁹ A múzeumi darab Rákóczi vörös-kék színeit viseli zászlaján.

A lószerszámok színei is autentikus a múzeumi tárgyegyüttesben, hiszen a kuruc kor ebben is a vöröset kedvelte. Kőrössy György fejedelmi kincstartó és főkamrás levelezésében említi (1709. március 2-án), hogy a „fejedelem udvari hatos díszfogatainak lószerszámait karmazsinbőrből készülték, minthogy akkoriban úgy a paripa-, mint a gyepplős kantárok, hámok egyszóval az egész szerszámzat magyar ízlés szerint színes (legtöbbnyire vörös) bőrből való volt.”⁵⁰

Az eredeti kuruc formákat, színeket és a korban használatos anyagot, a posztót híven megtartó ünnepi viseletegyüttes azon kevés díszöltözékek közé tartozik, melyek egyetlen alkalomra készültek, így a darabok megtervezésénél elsőrendű szempont volt az alkalom történelmi jelentősége, historiai háttere. A századelő nagy, az egész országot megmozgató társadalmi, politikai sőt, társasági eseményén Borsod vármegye – a Rákóczi szabadságharcra s magával a fejedelemmel való egykori, bizonyított kapcsolata révén – lehetőséget kapott, hogy igen rövid – alig egy hónapos – felkészülés után az ország közvéleménye előtt bemutatkozzék. Erre a kihívásra a megye politikai és szellemi vezetői jó érzékkel a Bercsényi huszárokból álló díszbandérium kiállításával választottak. Ezzel a vármegye egyszerre idézte fel a kuruc kor hadszervezetét – a historizmus ideológiájának és művészet-, viselettörténeti felfogásának adekvátan, s felelt meg a világháború felé tartó dualista rendszer által megkövetelt fényes, ünnepi külsőségeknek.

A – néha több – történelmi kort is dokumentáló, tárgyiasító múzeumi emlékek közkinccsé tétele a történelmi muzeológiában nemcsak leírásukban, a róluk készült képek közzétételében realizálódik, hanem egyre inkább abban is, hogy a közgyűjtemények kiállításokon szerepeltetik őket. Talán a borsodi ünnepi viseletegyüttes is felkerülhet egyszer a raktárakból a kiállítás napvilágára, ha nem is nagy történelmi sorsfordulókat és a társadalmi–politikai viszonyokat jelenítve meg, hanem mint egy ünnepelni soha nem rest kor beszédes emléke, amely kor a világháborúba torkolló feszültségeket nem egyszer túlhajtott külsőségekkel, ünnepegek sorával igyekezett elkendőzni.

48. *Markó Á.*, 1934. 132.

49. *Bánkúti I.*, 1980. 39.

50. *Thaly K.*, 1880/2. 7763.

IRODALOM

- Acsády I.*,
1898. A magyar nemzet története. Szerk.: *Szilágyi S.*, Budapest, 7. kötet. Magyarország története I. Lipót és I. József korában (1657–1711).
- Bánkúti I.*,
1976. Rákóczi hadserege 1703–1711. Budapest
1980. Lónyai Ferenc fegyveresítési és ruházati főhadbiztos válogatott iratai, Vaja. Hadellátás és hadtápszervezet Rákóczi hadseregében. In.: Rákóczi-tanulmányok. (Szerk.: *Köpeczi B.*, – *Hopp L.*, – *R. Várkonyi Á.*, Budapest, 169–181.
- Mályusz E.*,
1934. A Rákóczi-kor társadalma. In.: Rákóczi Emlékkönyv. (Szerk.: *Lukinich I.*, II. kötet) Budapest, 23–68.
- Markó Á.*,
1934. II. Rákóczi Ferenc a hadvezér, Budapest. Rákóczi mint hadvezér. In.: Rákóczi Emlékkönyv. (Szerk.: *Lukinich I.*, I. kötet) Budapest, 325–362.
- Nagy G.*,
1900. A magyar viseletek története, rajzolta és festette: Nemes Mihály, Budapest
- Simon J.*,
1906. II. Rákóczi Ferenc és Borsodvármegye, Miskolc
- Szekfü Gy.*,
1935. Magyar történet. Budapest, IV. kötet.
- Szendrei J.*,
1890. Miskolc város története és egyetemes helyirata. Miskolc, III. kötet. Oklevéltár Miskolc város történetéhez, 1225–1843.
1892. Magyar viseletképek címertes leveleinkben, Budapest
1896. Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon. Budapest
1904. Miskolc város története és egyetemes helyirata, II. kötet. Miskolcz város története 1000–1800. Miskolc
1904. (Századok): A kassai Rákóczi-ereklye kiállítás. Századok, 7. sz. 637–653.
- Thaly K.*,
1880/1. Egy francia kurucz ezredes temetése és hagyatéka. Történelmi Tár, 181–189.
1880/2. A hazai képzőművészet, műipar, nemzeti viselet, fegyvergyártás és háztartás történetéhez II. Rákóczi Ferenc udvarában és korában. Történelmi Tár, 555–576.; 745–768.
1887. A székesi gróf Bercsényi család I–II–III., Budapest
1888. II. Rákóczi Ferenc hadserege. Hadtörténelmi Közlemények, 12–23.
1893. Rákóczi-emlékek Törökországban és II. Rákóczi Ferenc fejedelem hamvainak föltalálása. Budapest
1896. Egy kurucz tábornok hagyatéka, 1710. Hadtörténelmi Közlemények, 2. sz. 141–160.

DAS KOMITAT BORSOD BEI DER HEIMFÜHRUNG DER ASCHE RÁKÓCZIS

(Beiträge zur Geschichte der festlichen Trachten,
(Auszug)

Die geschichtliche Sammlung des miskolcer Ottó Herman Museums bewahrt eine besondere Kollektion von Kunstgegenständen: Die Uniform eines Paradebänderiums (Festbänderium) des 20. Jahrhunderts. Diese Kleidung trug die 35-köpfige berittene Abteilung des Komitats Borsod 1906 in Kaschau heute: Kosice, Tschechoslowakei) bei der Beisetzung von Fürst Ferenc Rákóczi II. und seiner emigrierten (vertriebenen) Kameraden.

Die Heimführung der Asche des in der türkischen Emigration verstorbenen Fürst Rákóczi war 1904 von Kaiser und König Franz Josef I. genehmigt worden. Die sterblichen Überreste wurden im Oktober 1906 von Konstantinopel nach Ungarn gebracht. Die Asche wurde nach dem feierlichen Empfang in Budapest mit einem Sonderzug weiter nach dem Sitz des Komitats Abauj, nach Kaschau gebracht. Der Zug fuhr in der Nacht des 28. Oktober 1906 durch den Bahnhof des Sitzes des Komitats Borsod, durch Miskolc. Hier bekundeten die politischen Persönlichkeiten und die Einwohner des Komitats in einer kurzen Feier ihre Ehrfurcht vor dem Andenken an den Fürsten.

Die Asche der Vertriebenen wurde am Sonntag, dem 29. Oktober 1906 im Dom von Kaschau im Rahmen einer landesweiten grandiosen Feierlichkeit zur letzten Ruhe gebettet. An dieser Feierlichkeit nahm das Komitat Borsod – zusammen mit den übrigen sog. Rákóczi-Komitaten – mit einem Paradebänderium teil. Die Kleidung der festlichen Reiterabteilung erinnerte an die Uniform des Regiments des Obergenerals Miklós Bercsényi vom Rákóczi-Freiheitskampf, der in den Jahren 1703–1711 stattfand. Die Teile der Kleidung sind: grüne Mütze, grüner Dolmány (kurze Jacke) mit gelben Schnüren, rote Hose, gelbe Stiefel, Kuruzen-Säbel und Fahnenstiess. Die mit dem Rákóczi-Aufstand gegen die Habsburger, mit der Kuruzenbewegung gleichaltrigen trachtengeschichtlichen Dokumente beweisen, daß das Komitat Borsod 1906 für seine festliche Reiterabteilung eine ursprüngliche, den Trachten des Beginns des 18. Jahrhunderts entsprechende, authentische Paradenkleidung hat anfertigen lassen.

Éva Gyulai